

OZIQ-OVQAT SANOATINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI.

Axmedova Nilufar Farxodovna

TATU Qarshi filiali "ATDT" kafedrasida o'qituvchisi

Xoliqova Susanna Serverovna

*Qarshi dizayner va texnologlarni tayyorlash texnikumi o'quv
tarbiyaviy ishlar buyicha direktor o'rinbosari*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning tajribalari turli model va yondashuvlarga asoslanadi. Bu mamlakatlarning qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sanoati sohalaridagi rivojlanish dasturlari mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi, hududiy sharoitlar va ijtimoiy-siyosiy omillarga bog'liq bo'ladi. Quyida ayrim mamlakatlarning oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishdagi asosiy xususiyatlari bilan tanishib chiqishni maqsadga muvofiq deb xisoblanadi.

Kalit so'zlar: avtomatizatsiya va innovatsiya, Vertikal fermerchilik, tannarx, mehnat samaradorligi, ish haqi, limit, juft regressiya, ko'p omilli regressiya.

Jahonda oziq-ovqat sanoati va qishloq xo'jaligi iqtisodiyotining asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu butun dunyo bo'ylab oziq-ovqat, daromad va ish bilan ta'minlashning asosiy manbai sifatida qaraladi. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining sezilarli o'sishiga ega bo'lmagan va oziq-ovqat importiga qaram bo'lgan davlat taraqqiyotga erisha olmaydi – shuning uchun ham qishloq xo'jaligining global iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasi so'nggi bir necha yil ichida sezilarli darajada oshdi.

Jahonda oziq-ovqat sanoatining rivojlanishi turli mamlakatlarda turli xususiyatlarga ega va u quyidagi asosiy yo'nalishlar bilan xarakterlanadi¹:

- Texnologiyalar integratsiyasi va innovatsiyalar. Oziq-ovqat sanoatida texnologik innovatsiyalar katta ahamiyat kasb etmoqda. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish va qayta ishlashda zamonaviy texnika va texnologiyalardan foydalanish orqali ishlab chiqarish samaradorligi oshirilmoqda. Dronlar, sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlili kabi innovatsiyalar ishlab chiqarish jarayonini avtomatlashtirib, oziq-ovqat mahsulotlarini tez va sifatli ishlab chiqarishni ta'minlamoqda.

- Barqarorlikka e'tibor. Oziq-ovqat sanoatining rivojlanishida barqarorlik alohida ahamiyatga ega bo'ldi. Jahon miqyosida oziq-ovqat yetkazib berish zanjirlarining ekologik barqarorligini ta'minlashga qaratilgan sa'y-harakatlar kuchaydi. Barqaror qishloq xo'jaligi usullaridan foydalanish, oziq-ovqat chiqindilarini qayta ishlash va plastik qoplamalardan foydalanishni kamaytirishga qaratilgan tashabbuslar jadallik bilan amalga oshirilmoqda.

- Sog'lom va organik mahsulotlarga talabning oshishi. Aholi orasida sog'lom oziq-ovqatlarga talab ortib bormoqda. Bu talab oziq-ovqat sanoatida organik, kimyoviy moddalarsiz mahsulotlar ishlab chiqarish va tarqatish jarayonini rag'batlantirmoqda.

- Globallashtirish va savdo zanjirlarining murakkabligi. Oziq-ovqat sanoati globallashtirish iqtisodiyotning muhim qismi bo'lib qoldi. Xalqaro savdo zanjirlari kengaymoqda, ya'ni mahsulotlar bir mamlakatda ishlab chiqarilib, boshqa mamlakatlarga eksport qilinadi. Bu jarayonda logistika va oziq-ovqat xavfsizligi masalalari muhim ahamiyat kasb etmoqda.

- Talabning oshishi va demografik o'zgarishlar. Jahon aholisi tez sur'atlarda o'sib borayotgani bois oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talab ham mutanosib ravishda ortib bormoqda. Bu, ayniqsa, Xitoy va Hindiston kabi aholi ko'p bo'lgan davlatlarda kuchli namoyon bo'lyapti. Oziq-ovqat sanoati ushbu talabni qondirish uchun yangi ishlab chiqarish texnologiyalari va innovatsion yechimlarni izlamoqda.

- Tabiiy iqlim o'zgarishiga moslashuv. Iqlim o'zgarishi oziq-ovqat ishlab chiqarishga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Oziq-ovqat sanoatida yangi texnologiyalar va usullar iqlim o'zgarishlariga moslashishga qaratilgan, shu jumladan qishloq xo'jaligi yerlarining samaradorligini oshirish va suv resurslaridan samarali foydalanish bo'yicha tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning tajribalari turli model va yondashuvlarga asoslanadi. Bu mamlakatlarning qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sanoati sohalaridagi rivojlanish dasturlari mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi, hududiy sharoitlar va ijtimoiy-siyosiy omillarga bog'liq bo'ladi. Quyida ayrim mamlakatlarning oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishdagi asosiy xususiyatlari bilan tanishib chiqishni maqsadga muvofiq deb xisoblayman²:

Rossiya oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish bo'yicha o'ziga xos model va strategiyalarni amalga oshirib, hududning iqtisodiy, geografik va agrar salohiyatidan samarali foydalanib kelmoqda. Rossiyada import o'rnini bosish siyosati 2014 yildan keyingi sanksiyalar va geosiyosiy vaziyat tufayli oziq-ovqat sanoatidagi asosiy yo'nalish import o'rnini bosish bo'ldi. Davlat tomonidan qishloq xo'jaligi

mahsulotlarini mahalliy ishlab chiqarishni oshirishga katta e'tibor qaratildi. Bu siyosatga ko'ra, mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun subsidiyalar va imtiyozlar joriy qilindi, bu esa ichki bozorda milliy mahsulotlarning ulushini oshirishga yordam berdi. Shu bilan birga davlat innovatsiyalar va raqamli texnologiyalar samarali foydalanish orqali oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishda yangi texnologiyalardan foydalanishga e'tibor qaratishni davom ettirmoqda. Qishloq xo'jaligi sohasida aqlli qishloq xo'jaligi va agro-texnologik innovatsiyalar keng joriy etilmoqda. Dronlar, sensorlar, sun'iy intellekt va raqamli platformalar yordamida mahsulot yetishtirish, qayta ishlash va sotish jarayonlarini optimallashtirish amalga oshirilmoqda. Rossiya qishloq xo'jaligi zamonaviy texnologiyalarga asoslanib, hosildorlikni oshirish va resurslardan samarali foydalanishga harakat qilmoqda.

Rossiyada oziq-ovqat sanoati va qishloq xo'jaligini rivojlantirish bo'yicha har bir hududda alohida dasturlar amalga oshirilmoqda. Masalan, Kuban va Voronej viloyatlarida don mahsulotlarini yetishtirishga e'tibor berilsa, Sibir hududlarida go'sht va sut mahsulotlari sanoati rivojlantirilmoqda. Bu mintaqaviy dasturlar tabiiy resurslar va iqlim sharoitlaridan kelib chiqib amalga oshiriladi. Import o'rnini bosish siyosati to'g'ri tashkil etilishi natijasida so'nggi yillarda Rossiya oziq-ovqat mahsulotlari eksportiga katta e'tibor qaratilmoqda. Rossiya dunyoda yetakchi don eksport qiluvchi davlatlardan biri hisoblanadi va uning bu sohadagi ulushi yildan-yilga oshib bormoqda. Bundan tashqari, Rossiya meva-sabzavot, go'sht va sut mahsulotlarini ham xorijga eksport qilishni kengaytirmoqda. Eksportni rivojlantirish uchun davlat tomonidan eksportga yo'naltirilgan strategiyalar va rag'batlantirish dasturlari amalga oshirilmoqda. Shuningdek Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish uchun davlat subsidiyalari, imtiyozli kreditlar va investitsiyalar ajratiladi. Davlat tomonidan fermerlar va kichik ishlab chiqaruvchilar uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetkazib berishda logistika va qayta ishlash imkoniyatlarini yaxshilashga qaratilgan qo'llab-quvvatlash dasturlari mavjud.

Ekologik qishloq xo'jaligi va organik mahsulotlar. Oxirgi yillarda Rossiyada ekologik toza mahsulotlar va organik qishloq xo'jaligiga talab oshmoqda. Hukumat ekologik standartlarni joriy etish va organik ishlab chiqarishni rag'batlantirish bo'yicha qonunlar qabul qilmoqda. Bu esa mahsulotlarning yuqori sifatini ta'minlash va ichki hamda tashqi bozordagi raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Rossiya oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishda davlatning faol ishtiroki, import o'rnini bosish siyosati va eksport salohiyatini oshirish bo'yicha strategiyalar muhim o'rin tutadi. Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, regional dasturlarni rivojlantirish va ekologik toza

mahsulotlarni ishlab chiqarish mamlakatning oziq-ovqat sanoatini yanada kuchaytirishga yordam bermoqda.

Yuqori texnologiyalar va innovatsiyalardan samarali foydalanish natijasida Niderlandiya dunyodagi yetakchi oziq-ovqat ishlab chiqaruvchi davlatlardan biri hisoblanadi. Bu davlatda agrar sektor yuqori darajadagi avtomatizatsiya va innovatsiyalarga asoslangan. “Vertikal fermerchilik” kabi innovatsion texnologiyalar mahsulotni samarali ishlab chiqarish va suv resurslaridan tejamli foydalanish imkonini beradi. Niderlandiya, shuningdek, parnik hududlarini keng ko‘lamda ishlatadi va oziq-ovqat sanoatini eksportga yo‘naltirilgan holda rivojlantiradi.

Amerika Qo‘shma shtatlarida qishloq xo‘jaligi bozor tamoyillariga asoslangan bo‘lib, yirik fermer xo‘jaliklari tomonidan amalga oshiriladi. Bu mamlakatda qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining eksport salohiyati katta. AQShda qishloq xo‘jaligi siyosati subsidiyalar va davlat tomonidan ko‘maklashish orqali fermerlar va agrobizneslarni qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilgan.

Jahonda oziq-ovqat xavfsizligi bo‘yicha Yaponiya davlati yetakchi o‘rinni egallaydi. Oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash va saqlash texnologiyalari yuqori darajada rivojlangan. Shuningdek, Yaponiya oziq-ovqatni tayyorlash va yetkazib berish jarayonlarida yuqori sanitar va gigiyenik standartlarni joriy etgan.

Germaniyada oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishda ekologik tozalik va barqaror rivojlanish tamoyillari muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakat organik qishloq xo‘jaligi va qayta ishlangan mahsulotlar ishlab chiqarishga katta e‘tibor qaratadi. Bunda davlat tomonidan organik mahsulotlarga bo‘lgan talabni rag‘batlantirish dasturlari amalga oshiriladi.

Avstraliya oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishdagi asosiy strategiyalardan biri eksport bozorlariga kirishdir. Bu mamlakatning tabiiy resurslari keng bo‘lgani sababli, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini eksport qilish imkoniyati katta. Avstraliyada innovatsion texnologiyalar va suvni samarali boshqarish yo‘llari qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yuqori darajada ishlab chiqarishni ta‘minlaydi.

Janubiy Koreyada qishloq xo‘jaligi aqlli tizimlar, ya‘ni dronlar, sensorlar, sun‘iy intellekt va IoT (Internet asboblari) orqali avtomatlashtirilgan. Axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish oziq-ovqatni yetishtirishdan tortib oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash va iste‘molchiga yetkazib berishgacha bo‘lgan barcha jarayonlarni optimallashtiradi. Bu yondashuv resurslarni tejash va mahsulot sifatini oshirishda samaralidir.

Rivojlangan davlatlarning tajribalarini O‘zbekistondagi oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishda qo‘llanilishi mamlakatning xududlardagi xususiyatlariga mos ravishda

tanlanib, tatbiq etilishi yuqori natijalarni keltirishi shubxasiz. Shuningdek Respublikada axborot texnologiyalaridan foydalanish, ekologik tozalikni saqlash, eksport salohiyatini oshirish va fermerlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish kabi tamoyillar muhim xisoblanadi.

Oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishni ekonometrik modellashtirish bo'yicha xorijiy olimlar tomonidan ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Bunday modellar turli mamlakatlarda oziq-ovqat ta'minoti, ishlab chiqarish samaradorligi, talab va taklif munosabatlarini tahlil qilish va prognozlashtirishga qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. «Xalq so'zi» gazetasi, 2018 yil 29 dekabr № 271-272 (7229-7230) soni
2. Egger, P., (2002). An Econometric View of the Estimation of Gravity Models and the Calculation of Trade Potentials. *World Economy*, 25(2), 297–31
3. Determinants of FDI inflows: the case of Russian regions. *Ekonomika regiona [Economy of Region]*, 12(4), 1244–1252.
4. Ibragimov N.N. (2021, April). AN IMITATION MODEL OF THE DEVELOPMENT OF PUBLIC UTILITIES. In *Archive of Conferences* (Vol. 19, No. 1, pp. 18-20).
5. Ibragimov N.N. (2021, April). EMPIRICAL MODELING OF PUBLIC UTILITIES. In *Archive of Conferences* (Vol. 18, No. 1, pp. 19-20).
6. Ibragimov N.N. (2021, April). ECONOMETRIC MODELING OF PUBLIC UTILITIES. In *Archive of Conferences* (Vol. 20, No. 1, pp. 54-55).
7. Yusupovna Yu.M. Qashqadaryo viloyati iqtisodiy taxlili. ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, Issue-11li.371-374
8. Muxammadiyeva Yu. Yu. ECONOMIC ANALYSIS OF THE REGION'S POWER TO ATTRACT FOREIGN INVESTMENTS. *JOURNAL OF SCIENCE-INNOVATIVE RESEARCH IN UZBEKISTAN*. 239-243
9. Nusriddinovich, I. N., & Ilhomkhojayevna, A. N. (2022). CYBER THREATS, VULNERABILITIES AND RISKS IN ECONOMIC SECTORS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(9), 139-140.
10. Yusupovna Yu.M. Qashqadaryo viloyati salohiyatini iqtisodiy tahli ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1,

Issue-11li.371-374

11. Muxammadiyeva Yu.Yu. ECONOMIC ANALYSIS OF THE REGION'S POWER TO ATTRACT FOREIGN INVESTMENTS. JOURNAL OF SCIENCE-INNOVATIVE RESEARCH IN UZBEKISTAN. 239-243
12. Ibragimov, N., Amirov, A., & Abduraxmanov, V. (2022). AXBOROT TIZIMLARINING TAHDIDGA ZAIFLIGI. *Zamonaviy dunyoda amaliy fanlar: Muammolar va yechimlar*, 1(28), 15-18.
13. Ibragimov, N. N. (2021, April). AN IMITATION MODEL OF THE DEVELOPMENT OF PUBLIC UTILITIES. In *Archive of Conferences* (Vol. 19, No. 1, pp. 18-20).
14. Ibragimov, N. N. (2021, April). EMPIRICAL MODELING OF PUBLIC UTILITIES. In *Archive of Conferences* (Vol. 18, No. 1, pp. 19-20).
15. Ibragimov, N. N. (2021, April). ECONOMETRIC MODELING OF PUBLIC UTILITIES. In *Archive of Conferences* (Vol. 20, No. 1, pp. 54-55).